

GENERALUL CONSTANTIN HÂRJEU – COLABORATOR APROPIAT AL LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Absolventă a Facultății de Istorie-Filozofie, Secția Filozofie-Istorie din Universitatea București (promoția 1979), a Cursului postuniversitar de perfecționare în management arhivistic organizat de Facultatea de Istorie din Universitatea București (promoția 1999), a Cursului postuniversitar de specializare din domeniul comunicare și relații publice organizat de Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (promoția 2004), a Școlii doctorale a Facultății de Istorie din Universitatea „Ovidius” Constanța, doctor în istorie (2011).

Membră a Comisiei Române de Istorie Militară, Comisiei de Heraldică și Denumiri a Ministerului Apărării Naționale (1994–2017), membră de onoare al Asociației Naționale a Veteranilor de Război, membră a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Luminița GIURGIU

Generalul Constantin Hârjeu – colaborator apropiat al lui Alexandru Marghiloman

Rezumat. Generalul Constantin Hârjeu, o personalitate a elitei militare, a fost numit ministru de război în guvernele Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman.

Ca ministru de Război, s-a implicat în reorganizarea și modernizarea armatei, a inițiat măsuri legislative, iar întreaga sa carieră militară a fost răsplătită cu înalte ordine și medalii. Generalul Constantin Hârjeu s-a remarcat și prin opera sa de teoretician militar – a întocmit prima monografie a Armatei României, împreună cu generalul Constantin Brătianu și locotenent-colonelul G. Aronovici, publicată în limba franceză.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române la 27 mai 1909.

A participat la un eveniment important al istoriei noastre – unirea Basarabiei cu Regatul României, ca prim-pas în realizarea visului pentru o Românie Mare.

Cuvinte-cheie: Generalul Constantin Hârjeu, ministru de război, Alexandru Marghiloman, Basarabia, România Mare.

General Constantin Hârjeu – A Close Collaborator of Alexandru Marghiloman

Abstract. General Constantin Hârjeu, a distinguished personality of the military elite, was appointed minister of war in the governments of Titu Maiorescu and Alexandru Marghiloman.

As Minister of War, he was involved in the reorganization and modernization of the army, initiated legislative measures, and his entire military career was rewarded with high orders and medals. General Constantin Hârjeu also stood out through his work as a military theorist; compiled the first monograph of the Romanian Army, together with General Constantin Brătianu and Lieutenant-Colonel G. Aronovici, published in French.

He was elected a corresponding member of the Romanian Academy on May 27, 1909.

He participated at a major event from our history – the union of Basarabia with the Kingdom of Romania, as a first step in the realization of the dream of a Great Romania.

Keywords: General Constantin Hârjeu, minister of war, Alexandru Marghiloman, Basarabia, Great Romania.

Constantin Hârjeu s-a născut la 10 decembrie 1856, în București.

A urcat toate treptele ierarhiei militare, de la gradul de sublocotenent (1876), locotenent (1879), căpitan (1883), maior (1888), locotenent-colonel (1891), colonel (1895), general de brigadă (1904), la cel de general de divizie (1912).

Absolvent al Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie, ca șef de promoție (1876), a fost repartizat la Batalionul de Geniu. Calitățile sale au făcut, ca numai după trei ani, să fie numit șeful Serviciului Administrativ. Cu această unitate a participat la Războiul de Independență (1877–1878).

În anul 1880, a fost admis la Școala Politehnică din Paris, absolvită în anul 1882. Tot în Franța, a urmat și cursurile Școlii de Aplicație de Artilerie și Geniu, finalizate în anul 1884.

Pe lângă activitatea specifică de inginer de geniu, s-a remarcat și prin cea didactică, fiind un eminent profesor la Școala de Cavalerie (Cursul de topografie, 1884–1886), Școala de Poduri și Șosele (Cursul de artă militară, 1886–1889), Școala de Cavalerie și Geniu (Cursul de geometrie descriptivă, fortificația și construcția), Școala de Infanterie și Cavalerie (Cursul de geometrie descriptivă), precum și la Școala Superioară de Război (Cursul de comunicații, 1890-1894).

A înființat și organizat Școala Săpătorilor și Telegrafiștilor (1887), elaborând și manualul de specialitate.

Carierea sa militară a fost marcată de activitatea desfășurată la:

- Batalionul de Căi Ferate (1888 – comandant);
- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1889 – șef al Serviciului Tehnic);
- Consiliul General al Instrucției Publice (1889-1892 – membru-delegat al Învățământului Militar);
- Regimentul 1 Geniu (1890 – comandant);
- Corpul 2 Armată (1891 – șef al Serviciului Geniu);
- Directoratul Superior al Geniului (1891 – ajutor al directorului);

- Serviciul Tehnic al Ministerului de Război (1891 – șef al serviciului);

- Regimentul 1 Geniu (1894 – comandant);

- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1895);

- Corpul 3 Armată (1897 – șef al Serviciului Geniu, cu misiunea de realizare a lucrărilor de apărare contra inundațiilor ale orașului Galați);

- Administrația Centrală a Ministerului de Război (1899 – responsabil de organizarea Secțiunii Militare a Expoziției Universale de la Paris din anul 1900);

- Regimentul 1 Geniu (1901 – comandant);

- Brigada 9 Infanterie (1903 – comandant);

- Divizia 2 Infanterie (1908 – comandant);

- Divizia 6 Infanterie (1909 – comandant);

- Regiunea Întărită Focșani – Nămoloasa – Galați (1909 – comandant) și

- Corpul 1 Armată (1912 – comandant și membru al Comitetului Consultativ al Geniului și Infanteriei).

A executat misiuni în Franța (în 1893, pentru supravegherea comenzii de materiale pentru fortificația Cetății București), precum și în Austria, Belgia și Germania (în 1896, pentru studierea materialului tehnic al trupelor de geniu, infanterie și cavalerie).

Constantin Hârjeu a fost ministru de Război în guvernele conservatoare Titu Maiorescu [1] și Alexandru Marghiloman [2].

Ca ministru de Război s-a implicat în reorganizarea și modernizarea armatei, prin inițierea și adoptarea unor legi și regulamente, pentru pregătirea armatei în vederea participării la cel de-Al Doilea Război Balcanic (1913) și la Primul Război Mondial.

În timpul ministeriatului în guvernul Titu Maiorescu, generalul Constantin Hârjeu a inițiat măsuri legislative privind:

- organizarea armatei (1913);

- organizarea și funcționarea Societății „Crucea Roșie” din România și a Societății „Crucea Roșie a Doamnelor din România” (1913);

- implementarea prevederilor Convențiilor de la Geneva (din 6 iulie 1906) privind îmbună-

Fig. 1. Generalul Constantin Hârjeu

tățirea situației răniților și bolnavilor în armatele aflate în campanie și celor de la Haga (din 18 octombrie 1907) privind adaptarea la războiul maritim a prevederilor Convenției de la Geneva (1913);

- tratamentul prizonierilor de război ai inamicului (1913);
- sprijinirea în timp de război a familiilor militarilor grade inferioare mobilizate (1913);
- întocmirea actelor de pensie ale militarilor grade inferioare infirme și ale urmașilor celor decedați în urma celui de-Al Doilea Război Balcanic;
- instituirea Medaliei „Răsplata Serviciului Militar” (1913) și „Avântul Țării” (1913);
- elaborarea regulamentelor privind aprovizionarea cu echipament (1913) și funcționarea Școlii Militare de Scrimă și Gimnastică (1914) și
- reorganizarea Corpului Grănicerilor (1914).

După demisia survenită la 3 ianuarie 1914, a fost numit comandant al Cetății București

și Inspector al Fortificațiilor, funcție deținută până la 1 iunie 1916, când a demisionat și a fost trecut în rezervă.

Numit ministru de Război în guvernul Alexandru Marghiloman, generalul Constantin Hârjeu (Fig. 1) a continuat să inițieze măsuri legislative privind modernizarea armatei și anume la:

- demobilizarea armatei și trecerea ei pe picior de pace;
- situația prizonierilor întorși din captivitate;
- recunoașterea faptelor de arme și
- instituirea „Medaliei Comemorative a Războiului 1916–1918”.

Întreaga sa carieră militară a fost răsplătită cu înalte ordine și medalii: „Steaua României” și „Coroana României” cu panglica de „Virtute Militară”, „Virtutea Militară”, „Crucea Treceții Dunării” sau „Medalia Comemorativă a Războiului 1916–1918”.

Generalul Constantin Hârjeu s-a remarcat și prin opera sa de teoretician militar. Se pot cita: *Curs de Topografie predat de cpt. C. Herjeu* (București, 1886), *Căi ferate. Conferințe făcute de maior C. Herjeu, profesor* (București, 1890), *Dare de seamă asupra expozițiunii militare de la Paris. Trupele de geniu și geniu militar de maiorul C.N. Herjeu* (București, 1890), *Telegrafia militară. Conferințe făcute de maior C. Hârjeu, profesor* (București, 1890), *Întrebuințarea căilor ferate în războiul 1877/1878 de maior C. Hârjeu* (București, 1891), *Manualul cunoștințelor speciale ale ofițerului de infanterie, lucrat de maiorul C.N. Herjeu, profesor la Școala de război și la Școala de ofițeri, (f.a, f.e.)*, *Din învățămintele războiului de astăzi* (București, 1916), *Studii și critice militare. Din învățămintele războiului din 1913 și 1916–1918 ș.a.*

A întocmit prima monografie a Armatei României, împreună cu generalul Constantin Brătianu [3] și locotenent-colonelul G. Aronovici, publicată în limba franceză [4].

A fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 27 mai 1909.

Istoria Armei Geniu, publicată în anul 1902, a fost distinsă în anul 1903, cu premiul

„Năsturel-Herescu” [5] în valoare de 4.000 lei de către această instituție.

A decedat la 24 mai 1928, în București [6].

Între cele două personalități – politică și militară – a fost o relație derulată pe parcursul a mai multor ani, bazată pe respect și prețuire reciprocă.

Interesante sunt considerațiile generalului Constantin Hârjeu în calitatea sa de martor ocular al unirii Basarabiei cu Regatul României. În paginile dedicate împlinirii a 70 de ani de către Alexandru Marghiloman [7], generalul a rememorat situația dificilă internă și internațională în care se găsea România, incertitudinile, intensele trăiri, emoțiile copleșitoare ale momentului.

Spicuum din însemnările sale:

„[...] de aici înainte voi vorbi de ministrul Marghiloman, cu care am avut prilejul de a mă găsi pe aceeași bancă ministerială în 1912–1914 și în 1918; și cuvântul meu va fi crezut, fiindcă în împrejurările grele, în care s-au aflat ambele guverne, relațiile Ministerului de Război cu ministrul de finanțe, și apoi cu președintele Consiliului, au fost atât de strânse, încât din ele se poate ajunge la cunoștința omului, care poartă răspunderea marilor interese ale țării. Și, în tot ce voi spune, nu voi atinge nici sentimentele «filofranceze», cum se pretindea înainte de 1914, nici sentimentele «filogermane», pe care le-au atribuit unii și le atribuie și azi omului politic, ci voi vorbi numai de sentimentele unui bun român și unui desăvârșit servitor al țării, care a fost și este încă, din mila lui Dumnezeu, Alexandru Marghiloman.

[...] În aceste grele zile, România se găsește în cea mai anevoioasă situație din câte a trecut până acum. Ruptă în două: jumătate stă sub piciorul armatelor vrăjmașe, iar jumătate – mica Moldovă, de la Siretul inferior în sus, ținută încă de vajnica noastră armată, nu știe ce soartă va avea mâine, căci vrăjmașul nu-i stă numai în față, pe granița apuseană, ci și alături și la spatele ei. Armata rusă, care ne fusese aliată și lupta alături cu noi, și-a părăsit pozițiile de luptă, s-a retras înăuntrul țării, și, de aici, prădând și jefuind satele și orașele, își deschide drumul spre Basarabia. La finele lui ianuarie, relațiile

dintre guvernul revoluționar rus și guvernul nostru sunt rupte. Armata noastră are acum în sarcină nu numai apărarea graniței apusene a Moldovei, ci și sarcina de a scoate din Moldova trupele rusești, prefăcute în bande anarhice armate, de a le împinge peste Prut și apoi de a curăța întreaga Basarabie, în care revoluția de peste Nistru își revărsase tot puhoiul ei. Așadar, la începutul anului, armata noastră avea a face cu doi vrăjmași: unul la apus, care ținea granița Moldovei și linia Siretului de jos, și altul la răsărit, care ne fusese până mai ieri aliat, iar acum ne pustia țara și ne ostenea ca să răzvrătească poporul și armata împotriva legilor, rânduielii sociale și domnitorului țării.

[...] Misiunea guvernului Averescu a fost foarte grea. El trebuie să încheie pacea provocată și dorită de fostul guvern și, în același timp, să oprească furtuna care vine din Rusia și amenință, furioasă, să treacă Prutul. Datoria lui e să scape Moldova de un dezastru desăvârșit.

În ziua de 2(15) februarie, sosește în București prima delegație din Iași pentru a conferi cu mareșalul von Mackensen în privința prelungirii armistițiului. Această delegație are și o misiune politică: să ia contact cu grupul lui Petre Carp și cu Partidul Conservator de sub șefia lui Alexandru Marghiloman. Din partea acestuia, delegația primește să ducă la Iași următoarea declarație: «Partidul său nu a urmărit nici răsturnarea dinastiei, nici abdicarea Regelui, și e străin de agitațiile care se fac în țară pe această chestiune. Germanii vor cere două gajuri: plecarea din țară a misiunilor străine și îndepărtarea domnilor Brătianu – Take Ionescu. Vor mai stăruii ca Regele și familia regală să absenteze până la pacea generală. Vor lupta din toate puterile ca aceasta să nu fie. Să se facă orice sacrificiu ca să se păstreze armata intactă, căci numai prin ea ne mai putem sprijini ca să scăpăm de dezastru puținul ce ne-a mai rămas».

[...] Între timp, domnul Alexandru Marghiloman fusese chemat la Iași de M.S. Regele, dar cei însărcinați să-i comunice voința Regelui, uitând să o facă, el nu a luat cunoștință decât mai târziu, când i-a fost comunicată printr-un curier special.

În ziua de 1(14) martie, domnul Marghiloman întorcându-se de la Iași, face cunoscut că a fost însărcinat de Rege să formeze un nou guvern în locul guvernului Averescu demisionat. Șeful noului guvern a formulat Suveranului condițiile sale, care i-au fost primite, dar nu a luat niciun angajament înainte de a avea o înțelegere cu delegații Puterilor Centrale, căci nu va primi sarcina ce i s-a dat, dacă nu va putea obține de la ei o îndulcire a condițiilor impuse prin tratatul preliminar. Comitetul Consultativ îi dă completul său asentiment”.

Generalul Hârjeu concluzionează:

„[...] Nu, retragerea sprijinului promis generalului Averescu ascundea un scop nemărturisit, pe care toți îl cunosc însă astăzi: domnul Brătianu povățuia în acest Consiliu de Coroană pe Rege că, dacă este vorba să se facă pace, să se cheme «cei din București și în special domnul Marghiloman. Marghiloman și Partidul Conservator să fie sacrificați ca să încheie pacea învinsului!».

În ziua de 6(19) martie, noii miniștrii depun jurământul că vor fi credincioși Regelui și că-și vor face datoria către țară [8], și acest jurământ niciunul din ei nu l-a călcat”.

„[...] În ziua de 22(4) martie e consiliul de miniștri în care se discută chestia unirii Basarabiei cu România. Domnul Marghiloman citește o telegramă, rezultat al lungii conferințe cu domnul Kühlmann [9], prin care ne înștiințează că Germania admite unirea dacă se face prin autodeterminare. Talaat-Pașa [10] și Radoslavof [11] fac aceleași declarații în numele Turciei și al Bulgariei. Cel din urmă vede chiar cu ochi buni anexarea Basarabiei, fiindcă «aceasta va face să înceteze orice disensiune între România și Bulgaria» (?). Numai Austria face rezerve, subordonând chestiunea următoarelor două condiții: România să participe cu cel puțin un batalion la operațiunile armatei austro-ungare în Ucraina și să vândă Austriei 12 baterii de artilerie. Ministrul de război nici nu admite să se discute această chestiune. Primul ministru și ministrul de externe fiind cu totul de aceeași părere, propunerea delegatului austriac a fost respinsă.

A doua zi are loc un nou consiliu de miniștri, la care iau parte și delegații Basarabiei, domnii I. Inculeț, președintele Sfatului Țării și al Republicii Moldovenești, dr. Ciugureanu, președintele Consiliului de Miniștri și Pan Halippa, vicepreședintele Sfatului. Mai ia parte și domnul C. Stere, deputat basarabean, născut în Basarabia. Reprezentanții Basarabiei admit unirea, dar pun oarecare condiții; numai Stere se declară pentru unire fără nicio condiție. Alexandru Marghiloman comunică delegaților că integritatea Basarabiei și mâna liberă a României ne sunt garantate de delegații puterilor adverse, afară de contele Czernin [12], care a făcut oarecare rezerve. El le spune că încheierea păcii trebuie să găsească fapt împlinit unirea Basarabiei, fiindcă de orice întârziere se vor folosi vrăjmașii noștri ca să ne împiedice de a realiza o parte, cel puțin, din visul nostru sau ca să facă din Basarabia un obiect de schimb; și le garantează toate așezămintele interne și politice la care ei țin, dar fără un guvern separat și fără un parlament, care trebuie să se contopească în guvernul și Parlamentul României.

După ce mai vorbesc domnii C. Arion, C. Stere și ministrul de război, delegații Basarabiei admit unirea așa cum le-a garantat-o Alexandru Marghiloman. Această ședință a Consiliului de Miniștri intră în domeniul istoriei României. Ea s-a ținut la Președinția Consiliului, în fostul palat al domnitorului Mihail Sturdza.

Actul unirii trebuind să se săvârșească în capitala Basarabiei, primul ministrul, însoțit de ministrul de război, a plecat la Chișinău în seara zilei de 26(8) martie.

În ziua de 27(9), miniștrii sunt la Chișinău. După amiază, Sfatul Țării se întrunește în Casa Gimnaziului, unde el își ține ședințele, pentru a discuta unirea. La ora 4 p.m., miniștrii, după înțelegerea avută, pleacă spre Casa Sfatului, dar pe drum sunt opriți de un trimis al Capului Guvernului local, care le comunică dorința Sfatului de a amâna încă o zi votarea unirii, deoarece mai sunt multe greutăți de învins pentru a asigura o majoritate compactă unirii. Domnul Alexandru Marghiloman, la curent cu intrigile ce se țeseau, dându-și seama de urmările ce ar

putea avea dacă li s-ar îngădui un răgaz, își continuă drumul. Ajungând la Sfatul Țării, miniștrii sunt primiți de membrii guvernului local și de biroul Sfatului. Introduși în sala ședințelor, primul ministru al României, într-o înălțătoare cuvântare, în care darul vorbei se luase la întrecere cu sufletul marelui patriot, arată marele interes ce are Basarabia de a se uni iarăși cu România, asigură pe deputați că integritatea Basarabiei le era garantată și îi sfătuiește să voteze unirea fără nicio întârziere. După aceasta, miniștrii României cu însoțitorii lor părăsesc Sfatul și merg la cartierul corpului de armată, unde așteaptă rezultatul votului. La ora 6.50 p.m., trimișii adunării vin să anunțe că Unirea a fost votată. Mergem din nou la Sfat. Un secretar citește rezultatul votului: pentru unire, 86 voturi; abțineri – 36; în contra unirii – numai 3 voturi. Îmi fac cruce, râd, plâng, și sufletul meu, îndurerat de tot ce suferise doi ani de-a rândul de la nedreptatea omenească, mulțumește Celui de Sus că m-a învrednicit să iau parte la săvârșirea marelui act istoric, care leagă din nou Țara Românească cu pământul Basarabiei, unde zac de veacuri oasele străbunilor mei. Unirea se face, după cum glăsuiește proclamarea Sfatului Republicii Democratice Moldovenești, «în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna Basarabia se unește cu mamă-sa România».

De azi înainte Prutul nu va mai fi râul blestemat din cântecele poporului moldovean, ci apa binecuvântată care va lega de veci Moldova cu Basarabia.

În ziua de 30(12) martie, se serbează în capitala vremelnică a României unirea Basarabiei. La prânzul dat de Rege în cinstea oaspeților basarabeni, domnul Inculeț îi dă știrea că Basarabia îl numește «Regele țăranilor» fiindcă a dăruit moșiile Coroanei țăranilor de dincoace de Prut. După prânz se încinge «hora unirii» sub ferestrele Cartierului regesc, casă în care a locuit Domnitorul Cuza, și s-a cântat pentru întâia dată această horă, în 1859, când Muntenia s-a unit cu Moldova. Unde și când se va serba, îmi ziceam atunci, a treia unire...

Serbarea unirii se încheie seara, cu o masă dată de primul ministru la Palatul Mitropoliei. Acolo, dr. Ciugureanu, în cuvântarea sa, mărturisește că: «unirea Basarabiei se datorează domnului Marghiloman și Guvernului său».

Urmările imediate ale acestui mare act au fost: suprimarea «guvernului regional basarabean», dizolvarea «Sfatului Țării», intrarea în guvern a doi basarabeni ca miniștri de stat, 9(22) aprilie, și «licențierea trupelor basarabene» (un regiment de infanterie, 2 regimente de cavalerie-husari și o baterie de artilerie), trupe care de altfel nu aveau nicio valoare militară” [7].

Evocarea activității guvernului și a personalității lui Alexandru Marghiloman se încheie într-o notă optimistă în ceea ce privește unirea și a celorlalte provincii românești. Ilustrul general avea sentimentul că Partidului Conservator nu i s-au recunoscut meritele în realizarea visului unei Români întregite în favoarea Partidului Liberal, sperând într-o dreaptă judecată a istoriei [13].

Note și referințe bibliografice:

1. Al doilea guvern Titu Maiorescu a guvernat în perioada 14 octombrie 1912 – 3 ianuarie 1914, având următoarea componență: Titu Maiorescu (președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Externe), Take Ionescu (ministru de Interne), Alexandru Marghiloman (ministru Finanțelor), Mihail G. Cantacuzino (ministru Justiției), general Constantin Hârjeu (ministru de Război), Constantin G. Dissescu (ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice), Nicolae Xenopol (ministru Industriei și Comerțului), Nicolae Filipescu (ministru Agriculturii și Domeniilor, 14 octombrie 1912 – 5 aprilie 1913), Constantin C. Arion (ministru Agriculturii și Domeniilor, 5 aprilie – 31 decembrie) și Alexandru A. Bădărău (ministru Lucrărilor Publice).

2. Guvernul Alexandru Marghiloman a guvernat în perioada 5 martie – 23 octombrie 1918, având următoarea componență: Alexandru Marghiloman (președintele Consiliului de Miniștri, ministru de Interne și ad-interim ministru Agriculturii și Domeniilor, 6 martie – 4 iunie), Constantin C. Arion (vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de Externe), Mihai Seulescu (ministru de Finanțe), Dimitrie Dobrescu (ministru Justiției, 5 martie – 4 iunie), Ion Mitilineu (ministru Justiției, 4 iunie – 23 octombrie), Simion Mehedinți (ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice), general Constantin Hârjeu (ministru de Război și ad-interim ministru Lucrărilor Publice, 5 – 25 martie),

Nicolae Ghica-Comănești (ministrul Lucrărilor Publice, 25 martie – 23 octombrie), Constantin Meissner (ministrul Industrii și Comerțului, 5 martie – 4 iunie), Grigore G. Cantacuzino (ministrul Industrii și Comerțului, 4 iunie – 23 octombrie), Constantin Garoflid (ministrul Agriculturii și Domeniilor, 4 iunie – 23 octombrie), Ion Inculeț (ministrul fără portofoliu pentru Basarabia, 9 aprilie – 23 octombrie) și Daniel Ciugureanu (ministrul fără portofoliu pentru Basarabia, 9 aprilie – 23 octombrie).

3. Constantin I. Brătianu (n. 17 septembrie 1844, Sorești, jud. Argeș – d. 6 ianuarie 1910, București), general; geodez și cartograf; a participat la Războiul de Independență (1877–1878); președinte al Secției de Geografie Militară din cadrul Societății Regale Române de Geografie (1907); membru corespondent al Academiei Române (1899).

4. <https://journalspiritual.eu> [Accesat: 28 februarie 2023]

5. Premiile „Năsturel-Herescu” au fost înființate de Academia Română, la 30 august 1873, din veniturile realizate în urma donației generalului Constantin Năsturel-Herescu (1798–1874). Ele s-au constituit pe două categorii, putând fi acordate numai cetățenilor români sau cetățenilor străini dacă aceștia erau naturalizați români sau dacă realizaseră studii și obținuseră diplome de la universități române. Prima categorie, în valoare de 5.000 lei, acordată celei mai bune lucrări în limba română asupra unui subiect propus la concurs de către Societatea Academică Română, din domeniile istorie, arheologie, geografie, științe morale și politice, economie socială, fizică, cea de a doua fiind acordată unei lucrări apărute în domeniile literatură, istorie, religie, filozofie și artă. Trei ani consecutivi, valoarea premiului era de 4.000 lei, urmând ca în cele de-al patrulea an să fie decernat „Marele premiu Năsturel-Herescu” pentru literatură, în valoare de 12.000 lei. Pentru acest generos act Constantin Năsturel-Herescu a fost numit „membru donator”.

6. *Miniștrii Apărării Naționale – Enciclopedie*, coordonatori dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici și dr. Andrei-Marius Diamescu. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2012, p. 99-101. Despre personalitatea generalului Constantin Hârjeu vezi și Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu (coordonatori), Șefii Statului *Major General* (1859–

2000). București: Editura Fundația „General Ștefan Gușă”, 2000; Petre Otu, Teofil Oroian, Emil Ion, *Personalități ale gândirii militare românești*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997.

7. *Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admiratorii lui*. București: Tiparul Cultura Națională, 1924, clișeele Marvan. p. 12-27.

8. Sublinierile din textul citat aparțin autorului (n.n.).

9. Kühlmann Richard von (1873–1948) diplomat german; secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe (6 august 1917 – 9 iulie 1918).

10. Mehmed Talaat Pașa (n. 1 septembrie 1874, Kârdjali, Bulgaria – d. 15 martie 1921, Berlin, Germania), cunoscut sub numele de Talaat Pașa, a fost unul dintre membrii triumviratului „Cei Trei Pași”, care au condus de facto Imperiul Otoman în timpul Primului Război Mondial.

11. Radoslavov Vasil (n. 27 iulie 1854, Loveci, Bulgaria – d. 21 octombrie 1929, Berlin, Germania); absolvent al Universității din Heidelberg – Germania; membru al Partidului Liberal Bulgar; prim-ministru în perioada 1913–1918.

12. Czernin Ottokar von (1872–1932), om politic și diplomat austro-ungar. Ministru plenipotențiar la București (1913–1916) și ministru de Externe (1916–1918).

13. Personalitatea generalului Constantin Hârjeu, relația sa cu Alexandru Marghiloman și rolul politic avut în guvernele din care a făcut parte au fost prezentate vezi și Luminița Giurgiu: *Generalul Constantin Hârjeu despre unele consecințe ale Tratatului de Pace (7 mai 1918)*, coautor, în „Acta Bacoviensia. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”, Vol. XIV. Onești: Editura MAGIC PRINT, 2019, p. 265-274; *Generalul Constantin Hârjeu, Alexandru Marghiloman și unirea Basarabiei cu regatul României*, coautor, în revista „Eroica. Revista de cultură istorică și de cinstire a eroilor neamului”, anul XXI, nr. 1-2 (61-62), 2018, p. 17-20; *Generalul Constantin Hârjeu – omagiu lui Alexandru Marghiloman, în 100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*, Volumul Sesiunii de Comunicări Științifice Buzău, 22-23 martie 2018. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018, p. 103-115.